

EUROPA

Ter inleiding

De wereldgeschiedenis kent een aantal beschavingen die zelf reeds bij een eerste ontmoeting een eigen gezicht vertonen. De westerse is duidelijk anders dan de Chinese bijvoorbeeld en zelfs Japan, de zogezegd meest westerse van alle oosterse beschavingen, heeft een eigen kleur. Is deze onderlinge verscheidenheid nog steeds het meest opvallende kenmerk, dan kan men de dag van vandaag toch ook niet meer voorbijgaan aan het gegeven van een groeiende mondiale éénwording.

Plaatsst men deze evolutie in een historisch perspectief, dan komt het volgende beeld naar voren.

Tot het begin van de Moderne Tijden ontwikkelen de beschavingen zich grotendeels los van elkaar en vertonen een eigen maatschappij- en mensbeeld. De contacten die in deze periode toch plaatsvinden, zoals die tussen de westerse christenheid en de islamitische wereld, zijn niet van die aard dat het cultuurpatroon grondig wordt gewijzigd. Vanaf de zestiende eeuw komt hierin verandering. Gedragen door een economische en militaire superioriteit lukt de Westeuropese beschaving erin om vrijwel de rest van de wereld binnen haar invloedssfeer te brengen. Pas in de loop van onze eeuw is aan deze situatie een eind gekomen. Twee wereldoorlogen, gevolgd door een op het eerste gezicht succesvolle dekolonisatiebeweging leken Europa te kunnen terugwerpen op haar oude grenzen. De tijd van het 'oude' Avondland was voorbij... Pessimisten van allerlei slag voorspelden het einde. De titel van Spenglers *Der Untergang des Abendlandes* kreeg profetische allures. Evenwel, nu enkele decennia later, staat West-Europa terug op het voorplan en is bezig met aan de wereld een nog nooit gezien politiek experiment te tonen: de éénmaking namelijk van een continent op basis van *vrijwillige* toetreding van soevereine landen tot een supranationale staatsstructuur.

In sommige kringen was en is het nog steeds de gewoonte om alles wat in de geschiedenis misloopt op de rug te schuiven van onze beschaving. Imperialistisch, agressief, onmenselijk en kapitalistisch worden ter zake gebruikt als zoveel epitheta. Deze kwalificeringen gaan in hun naïeve eenzijdigheid voorbij aan de complexiteit van een beschavingsevolutie.

In zijn bekend boek *A Study of History*, beschrijft Arnold J. Toynbee de ontwikkelingsgang van een cultuur. Centraal hierbij staat de dialektische relatie tussen *uitdaging* en *antwoord*. Aan het begin van elke beschaving staat een ongunstige situatie die de betrokken primitieve gemeenschap prikkelt tot een creatief antwoord dat haar toelaat om de 'gewoontekorst' waarvan zij de

gevangene was, te doorbreken. Komen deze eerste uitdagingen uiteraard nog van buitenaf, dan is het eigen aan de volgende dat zij meer en meer wortelen in de interne problematiek van de beschaving. En aangezien er een nauwe relatie bestaat tussen de aard van de uitdaging en die van het antwoord, ligt het voor de hand dat het groeiproces van de beschaving tegelijk een groei van de eigen identiteit meebrengt.

Welke typische uitdagingen en antwoorden treft men aan in onze beschaving? Afhankelijk van het standpunt van waaruit men deze vraag stelt, zal het antwoord anders kunnen klinken. Zo ligt het voor de hand dat een economisch historicus andere accenten legt dan een politiek historicus. Hun antwoorden zullen weliswaar verschillend maar daarom niet onjuist zijn. Wil men echter het meest werkzame of vruchtbare antwoord geven dan moet de bovenstaande vraag gesteld worden op het niveau van de essentiële kenmerken van onze beschaving. Dat met name waar het kennismodel en dus het ook mens- en wereldbeeld gestalte krijgt. Dat het westerse rationele denken hier een belangrijke plaats inneemt, laat zich gemakkelijk raden. Precies vanuit dit inzicht bekeken, vormen de hier voorliggende artikelen een interessante bijdrage tot een beter begrijpen van de Europese beschaving. In zijn *De ontvoering van Europa* bespreekt Han Adriaanse de opgave van de Europese filosofie en theologie in hun confrontatie met het rationalisme. Vertrekkend vanuit de wiskunde worden de grenzen van de draagwijdte van het westerse rationalisme afgetast in *De verovering van het oneindige of het Eldorado van de menselijke kennis*. Jean Paul Van Bendegem beklemtoont daarin de positieve betekenis van de menselijke eindigheid tegenover die auteurs die vanuit de wis- of natuurkunde een weg menen te vinden naar een "metafysische God". Koen Raes gaat in *De onmacht van de willende rede*, dieper in op de betekenis en mogelijkheden van de 'ethische rede'. Vervolgens behandelt Jef Van Bellingen via een bespreking van het fundamentalisme de rationaliteit van de staat. In zijn slotbijdrage gaat Jacques De Visscher in op de moeilijk te vatten identiteit van Europa, hierbij brengt hij de overgang ter sprake van de transcendente rechtvaardiging van het menselijke bestaan naar de immanente justificatie ervan.

De eerste vier bijdragen — deze van Adriaanse, Van Bendegem, Raes en Van Bellingen — zijn de teksten van lezingen in die 1990-1991 in de Gentse Kultuurvereniging zijn gegeven; de laatste bijdrage (De Visscher) maakt deel uit van een reeks lezingen in Nederland (Wijsgerige Kring te Eindhoven en de Volksuniversiteit te Zeeland)

Raoul BAUER
Jacques DE VISSCHER